

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО, ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ТА
РЕСТАВРАЦІЇ

Спецкурс

«Іконопис»

Методичні рекомендації до виконання

навчальної програми

023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Освітньо-професійна програма «Образотворче мистецтво»

Рівень вищої освіти «магістр»

Івано-Франківськ
2018

*Затверджено вченою радою Навчально-наукового Інституту мистецтв
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

(протокол №6 від 21.12.2018р.)

Укладач:

Мельничук О.Д. – старший викладач кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації

Рецензенти:

Бойчук Б.В. – кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри
образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації

Корпанюк В.В. – доцент кафедри методики викладання образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та дизайну,
заслужений художник України

Спецкурс «Іконопис»: Методичні рекомендації до виконання
навчальної програми для рівня вищої освіти «магістр» / укладач Мельничук
О.Д. – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Загальний опис навчальної дисципліни

Курс підготовки магістрів	Напрямок, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів: відповідних ЄКТС – 12</p> <p>Модулів – 3 Змістовних модулів: 4</p> <p>Загальна кількість годин: 360</p> <p>тижневих годин: I семестр – 2; II семестр – 4; III семестр – 8;</p>	<p>Шифр та назва напрямку: 02 культура і мистецтво</p> <p>Шифр та назва спеціальності: 023 «образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація»</p> <p>освітньо-професійна програма: «Образотворче мистецтво»</p> <p>Рівень вищої освіти «магістр»</p>	<p>Обов’язкова</p> <p>Рік підготовки: 1,2 Семестр: 1–3</p> <p>Лекції: 8 Практичні: 112 Самостійна робота: 240</p> <p>Вид підсумкового контролю: I семестр – залік; II семестр – залік; III семестр – екзамен;</p>

Пояснювальна записка

Ікона – всеосяжний твір людських рук, натхненний вищою духовною силою, це епічна книга всього християнського світу і українського народу. Українська ікона увібрала в себе особливі стильові ознаки, неповторність мистецької пластичності, колористики і сюжетної канви. Саме тому ікона – це невичерпне джерело пізнання, духовного збагачення і культурного розвитку.

Навчальний курс „Іконопис” має на меті підготувати кваліфікованого фахівця (художника і педагога) з образотворчого мистецтва із високими духовними та культурними характеристиками, розвинутим творчим мисленням, відповідним професійним рівнем художньої майстерності.

Завдання курсу:

- ознайомлення студентів з теоретичним матеріалом та забезпечення їх можливістю більш глибокого самостійного вивчення багатой іконописної спадщини християнського мистецтва, зокрема українського іконопису, його особливостей, історії та основних стильових і змістових етапів розвитку;
- вивчення студентами іконології, іконографії, техніки та технології, інструментів і матеріалів іконописного мистецтва;
- засвоєння студентами навиків грамотного іконописця;
- розвиток у студентів власного творчого мислення та вміння реалізовувати самостійні творчі ідеї на практиці.

В процесі вивчення спецкурсу „Іконопис” студенти повинні оволодіти такими знаннями та навичками:

- оперувати термінами і поняттями іконопису;
- володіти теоретичним матеріалом про історію, особливості та основні стильові й змістові етапи розвитку ікономалярства, відмінні риси української ікони, богословську основу, іконографію та історію становлення іконографічного канону;
- мати уявлення про сучасні тенденції в ікономалярстві;
- знати найдавніші та сучасні технології іконопису;
- вміти проаналізувати і розкрити особливості мови іконописного твору;
- вміти підготувати основу для ікони, позолотити та намалювати ікону.
- вміти створити грамотну творчу іконографічну композицію;

Програма та методичні рекомендації до спецкурсу з іконопису для рівня вищої освіти «магістр» укладена на основі навчального плану для спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» освітньо-професійної програми «Образотворче мистецтво» кваліфікація: художник – дизайнер образотворчого мистецтва, викладач дисциплін художньо-естетичного циклу. Програма передбачає поєднання ввідного лекційного курсу з практичними роботами та зі завданнями для самостійної роботи.

Іконопис як навчальна дисципліна має необмежені можливості для творчого розвитку студентів і позитивно впливає на формування їх творчих якостей і високої художньої культури.

Програма спецкурсу з іконопису для магістрів розрахована на три семестри - це 420 год., у тому числі: лекцій – 8 год.; практичних – 112 год.; самостійних – 240 год.

Кожний семестр закінчується кафедральним оглядом робіт та підсумковою оцінкою.

Формою контролю є залік та екзамен.

Розподіл годин за семестрами

Курс	Семестр	Навчальних тижнів	Кількість годин			
			На тиждень	Лекції	Практичні заняття	Самостійні заняття
1	I	15	2	2	30	80
	II	8	4	2	30	80
2	III	7	8	4	52	80

Вказані у програмі завдання мають рекомендаційний характер. Залежно від матеріальної бази, рівня підготовки студентів та потреб кафедри можна змінювати тематику та об'єм завдань, а також визначати кількість годин на вивчення кожної теми.

В перших практичних роботах детально описується послідовність виконання. В наступних детальність опису порядку виконання роботи зменшується, зважаючи на досвід, отриманий студентами при виконанні попередніх робіт.

У процесі навчання викладач повинен зосередити увагу студентів на виконанні завдань програми та сформулювати у них належний професійний і культурний рівень майбутнього фахівця.

Запропонована програма може слугувати діючою типовою програмою, на основі якої розробляється варіант робочої програми.

Структура курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Багатофігурні іконографічні композиції												
Лекція. Сакральне мистецтво: історична довідка, технологія і техніка іконопису.	2	2										
1. Копія української житійної ікони 15-17ст. візантійського стилю.	14		14			40						
2. Творча інтерпретація житійної ікони вибраного святого з сценами діянь	16		16			40						
Разом	32	2	30			80						
Модуль 2. Домашні іконостаси												
Лекція. Особливості українського іконопису. Феномен народної		2										

ікони												
1. Створення іконописної багатофігурної композиції для домашнього іконостасу .	30		30			80						
Разом	32	2	30			80						

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 3. Сакральні споруди і їх оформлення.												
Лекція.1 Особливості інтер'єрного оформлення храмів. Храмова поліхромія. Іконостас: зародження, функції, структура.	2	2										
Лекція.2.Сучасне сакральне мистецтво. Основні	2	2										

іконописні осередки і мистецькі школи, сучасні українські художники сакрального мистецтва												
2. Творча робота на довільну іконографічну тему у вибраній студентом техніці виконання.	52		52			80						
Разом	56	4	52			80						
Усього годин	120	8	112			240						

Програма

Вступ

Спеціалізація з іконопису – це дисципліна за вибором студента, введення якої дозволяє поглиблено вивчити іконопис як вид образотворчого мистецтва, ознайомитись з багатою спадщиною українського християнського мистецтва, зрозуміти принципи його образотворення та унікальність і багатогранність української ікони в східно-християнській мистецькій традиції. Основною метою і завданням курсу є оволодіння технологією і технікою іконопису та застосування набутих знань і навичок у власній мистецькій та педагогічній діяльності.

Метою викладання дисципліни є:

- підготувати фахівця з високим рівнем іконописної майстерності, здатного самостійно творчо вирішувати завдання художньої і педагогічної діяльності.

Завданням викладання дисципліни є:

- познайомити студента з технологією і технікою іконописання;
- навчити студента орієнтуватись у видах сакрального мистецтва, користуватись виражальними засобами, стилістикою та мовою іконопису;
- виробити знання, уміння і навички, які дозволять студентові самостійно виконувати творчі іконописні завдання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- історію іконопису, його зародження та етапи становлення і розвитку;
- особливості української ікони, історію становлення іконографічного канону, іконологію та іконографію, будову та структуру іконостасу;
- художні особливості традиційної та народної ікони та закономірності створення іконописної композиції;
- давні та сучасні техніки іконописання, технологію приготування фарб, техніку ікономалярства на склі та його образотворчі і виражальні засоби.

вміти:

- використовувати образотворчі і виражальні засоби іконописної техніки у створенні завдань навчальної і творчої роботи;
- вміти користуватись іконописними матеріалами, інструментами;
- вміти розкривати особливості іконографічної мови, аналізувати іконописні твори;
- вміти методично здійснювати навчання учнів в процесі їх іконописної діяльності;
- створювати творчі композиції на іконографічну тематику.

Змістовний модуль 1. Багатофігурні іконографічні композиції.

Лекція. Сакральне мистецтво: історична довідка, технологія і техніка іконопису. (2 год)

Короткий огляд історії виникнення та розвитку ікономалярства.

Початки шанування ікон; алегоричне християнське мистецтво; храм Святої Софії Премудрості Божої; основні символи ранньохристиянського мистецтва, що залишилися актуальними й сьогодні.;

Випробування на шляху до утвердження християнського мистецтва; повернення до антропоморфних зображень; сплеск церковного будівництва;

Іконоборчий період і причини його виникнення; становлення іконології і іконографії; Іван Дамаскин і Теодор Студит та становлення «комненівського» іконографічного канону;

Аскетична течія ісихастів Григорія Палами та вчення про фаворське світло; світлодайна колористика і надмірна деформація в іконі; мінімальний вплив ісихазму на українську ікону;

Епоха Реформації; противники шанування ікон Лютер, Кальвін, Цвінглі; західне ілюстративне релігійне мистецтво; ініціатива Москви у православній традиції шанування ікон;

Консерватизм російського іконопису та знищення ікон позначених західними впливами;

Роль балканських країн (Греції, Болгарії, Сербії та монастирів Афону) на дальший розвиток іконотворчості; «Єрмінії» Діонісія Фурноаграфіота та відродження ідей класичного іконописання

Відмова від візантійського стилю в іконі і захоплення класицистичними віяннями в тому числі католицьким релігійним мистецтвом; залучення до сакрального мистецтва професійних художників; виникнення народної фольклорної течії іконопису

XIX -поч. XX століття піднесення богословської іконології в Києві;

Варварське нищення духовних цінностей в Радянську добу;

Відродження сакрального мистецтва зі здобуттям Незалежності; позитивні і негативні наслідки поживавлення церковного будівництва.

Технологія і техніка іконопису

Технологія підготовки основи: вибір матеріалу для основи ікони; виготовлення дошки; проклейка основи; наклеєння паволоки, її призначення; приготування левкасу; нанесення левкасу; шліфування дошки;

Приготування жовткової емульсії і приготування фарб;

Золочення і декорування ікони різьбленням, тисненням та литим рель'єфом;

Інструменти та матеріали золочення;

Особливості жовткової темпері як техніки писання ікони: перенесення рисунку; закріплення рисунку пігментом з клеєм ПВА; нанесення основних кольорів і санкіру; висвітлення складок одягу святих і архітектурного чи природного середовища; промальовування ликів святих; нанесення оживок і пробілів; нанесення завершальних обведень і написів;

Лакування ікони.

Феномен народної ікони на склі. Техніка малярства на склі. Образотворчі і виражальні засоби ікономалярства.

Практична робота 1. Копія української житійної ікони 15-17ст. візантійського стилю. Виконати в техніці жовткової темпері. (14 год)

Формат: орієнтовно 40-50 см з більшої сторони

Матеріал: ДСП, левкас, жовткова емульсія, пігменти.

Завдання: напрацювати технологію підготовки основи та виготовлення фарб для написання ікони, освоїти техніку малювання жовтковою темперою, вивчити особливості іконописного образотворення.

Порядок виконання:

1.1 Виконати картон української середньовічної ікони 15-17 ст. натуральної величини відповідно до розміру підготовленої основи, ретельно вималювати середник ікони, лик святого, складки його одягу, звернути увагу на написи. Зробити рисунок декору, якщо тло чи німб ікони мають різьбу чи литий рельєфний орнамент. Виконати рисунок клейм із зображенням сцен із життя святого.

1.2 Підготувати основу:

пошліфувати дошку тонким шліфувальним папером для зняття поверхневих забруднень; нанести на лицеву сторону дошки перехресні діагональні подряпини шилом чи іншим гострим предметом для кращого проникнення клею;

замочити тваринний клей (міздровий, кістковий, желатиновий, осетровий) у дистильованій чи кип'яченій воді у пропорції 70-100г клею на 1 л води (якщо для основи використовується плита

ДСП, МДФ чи фанера, то проклейка може бути менш міцною 50г клею на 1л води), дати клею набухнути; повільно нагріти клейовий розчин на водяній бані не більше ніж до 60 градусів (перегрітий клейовий розчин втрачає клейові властивості;

проклеїти дошку теплим клейовим розчином з допомогою флейца з усіх боків включно з торцями, нанести два - три шари проклейки, кожен шар має сохнути протягом доби, перед нанесенням наступного шару проклеєну дошку потрібно злегка пошліфувати шліфувальним папером для підняття ворсу, що забезпечить краще зчеплення шарів;

наклеїти паволоку з тонкого лляного полотна чи марлі, зберігаючи паралельність ниток, використовуючи теплий клеєний розчин; паволока має щільно пристати до поверхні дошки, потрібно слідкувати, щоб не утворилось повітряних подушок і перетяжок полотна, оскільки це може спровокувати викручування дошки; після остаточного висихання паволоки зайве полотно обрізати, а лицеву сторону дошки легко пошліфувати;

приготувати левкас з клейового розчину (таке саме процентне співвідношення, що й для проклейки, або слабше, але ні в якому разі не сильніше, оскільки це може спричинити відшарування левкасу від основи) та крейди у пропорції 1:2 з додавання лляної олії (1 чайна ложка на 1 літр ґрунту);

нанести не менше 5-7 теплих шарів левкасу, не даючи кожному попередньому остаточно висохнути; накладати перший шар левкасу треба флейцом, ретельно закриваючи всі дірочки в паволоці, можна притерти долонею; наступні шари можна наносити шпателем або флейцом, але тонко, оскільки чим тонші шари, тим менша ймовірність розтріскування левкасу; загальна товщина всіх накладених шарів в цілому має становити не менше 1,5 - 2мм;

після остаточного висихання не менше ніж протягом доби, пошліфувати левкас до стану гладкої поверхні шліфувальним папером круговими рухами, щоб не утворилося ям;

протерти полевкашену пошліфовану дошку вологою ганчіркою;

- 1.3 Перевести картон на основу, закріпити підготовчий рисунок на дошці розчиненим пігментом з додаванням клею ПВА;
- 1.4 Приготувати емульсію з курячого жовтка і пива в пропорції 1:2, додаючи 1-2 краплі оцту в якості консерванту, нанести даний емульсійний ізоляційний шар на зображувальну поверхню всієї дошки окрім місць золочення;
- 1.5 Нанести на ікону всі основні найтемніші кольори, а також «санкір» пігментами, розчиненими на жовтковій емульсії. Старатися точно підбирати відтінок і тон кольорових площин. Перекривати площини відносно прозорим фарбовим шаром, щоб крізь нього проглядалися лінії рисунку, відтворюючи таким чином богословську ідею «фаворського світла»;
- 1.6 За візантійською традицією в іконі спочатку прописуються вбрання святих, архітектурний стафаж, орнаменти, тло, позем. Після накладання фарб основного тону наносяться світліші тони прозоро і вужчої форми так, щоб під низом проглядався попередній колір. Потім - наступний ясніший шар. Найсвітліші пробіли на фалдах одязі виконуються часто з декоративними мазками.
- 1.7 Після закінчення роботи над «доличним» слід починати промальовувати лики. Спочатку потрібно зробити «опис» - намітити риси обличчя по видимих з-під санкіру контурах. Після того приступити до «вохрення». Перше вохрення може складатися з сієни натуральної і вохри з дуже малою кількістю кадмію червоного. Цим шаром прозоро майже сухим пензлем покрити все обличчя крім найтемніших місць. Якщо потрібно, то виконати «підбивку» - середнім тоном між санкіром і вохренням об'єднати два шари. Після висихання нанести друге вохрення, додаючи до попередньої більше вохри і якщо треба, то білил. Покрити нею меншу площу, ніж перше вохрення, а потім знову об'єднати підбивкою два шари вохрення. Після того накласти рум'яна на щоках, шії, підборідді, руках. Наступний етап полягає у висвітленні високих місць лику розбіленою другою вохрою. Після того, щоб зробити плавним перехід від тіней до світлих місць, «приплавити», тобто об'єднати світла з тінями середнім тоном. Відтак на самих високих місцях накладати «оживки» - найсвітліші штрихи світла. Потім ще раз виконати опис рис

обличчя, додати лінії рефлексів вздовж носа, під верхньою губою, над повіками, вздовж шиї, на кистях рук, між пальцями. Намалювати на очах білки. На найтемніших місцях притемнити санкір, якщо це потрібно. Волосся малюється подібно, наносячи на «підволосок» - найтемніший тон, 2-3 світліші тони. Виписати і окреслити необхідні контури на цілій іконі. Нанести написи на іконі

Практична робота 2. Творча інтерпретація житійної ікони вибраного святого зі сценами діянь. (16 год.)

Формат: близько 40 см з більшої сторони.

Матеріал: скло, туш, акрил, олія.

Завдання: освоїти техніку малярства на склі, звернути увагу на характерні особливості народної ікони, а саме на кольорову гаму, характер контурної лінії, стилізацію декоративних елементів та одягу, безпосередність, щирість та життєствердність образу, вивчити стилістику та образотворчу мову народного примітиву. Виконати творчу роботу на склі на основі практичного завдання №1. Застосувати оригінальний творчий підхід до творення образу, композиції, пластики ліній і форм, колориту. Врахувати особливості техніки малярства на склі, знайти цікаву сучасну декоративну подачу, базуючись на традиціях народних образів.

Порядок виконання:

- 2.1 На основі попереднього завдання – української житійної ікони 15-17 століття виконати кілька ескізів інтерпретацій, застосовуючи творчий підхід до композиційної схеми житійної ікони. Проявити креативне мислення у структурі поділу середника і клейм. Особливу увагу зосередити на створенні образу, рівновазі великих і малих плям, виразності силуетів. При ескізуванні використовувати тональні градації для увиразнення композиційного підходу.
- 2.2 Після вибору одного з лінійно-тональних ескізів виконати кілька варіантів ескізів в кольорі, застосовуючи різні колористичні підходи.

- 2.3 Виконати картон в натуральну величину на основі вибраного ескізу використовуючи сітку. Опрацювати картон, промальовуючи деталі, вишукуючи характери ліній, плям, силуетів. Враховуючи особливості техніки малярства на склі, створити відповідний образ святого. Особливу увагу приділити ликам, кистям, стопам. Зробити дзеркальне зображення картону.
- 2.4 Підставити дзеркальне зображення картону під відповідного формату скло. Обезжирити поверхню скла миючим засобом для очищення скляних поверхонь.
- 2.5 Нанести контурні лінії на скло використовуючи туш, олійну фарбу або вітражну фарбу.
- 2.4 Після виконання контуру промальовати кольором дрібні деталі. Якщо для контуру використовувалася туш, то робота в кольорі проводиться олійними фарбами. Якщо контур виконувався олійними чи вітражними фарбами, то малювати в кольорі можна акрилом. Після висихання фарби на промальованих деталях, можна перекривати великі площини, закриваючи при цьому дрібні елементи композиції повністю. Адже їх буде видно глядачеві, котрий дивитиметься на твір з іншого боку скла. В композиції можна використати підклади позліткою чи кольоровим папером.
- 2.5 Підкласти чорний картон зі зворотного боку картини, з якого був нанесений фарбовий шар

Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота передбачає опрацювання рекомендованої літератури та виконання певних етапів практичного завдання №1 (40 год.) і №2 (40 год.)

Змістовний модуль 2. Домашній іконостас.

Лекція. Особливості українського іконопису. Феномен української народної ікони. (2год.)

Історичний розвиток українського іконопису

Поширення в Русі греко - візантійського мистецтва;

Розквіт храмового будівництва, поява та поширення українських шкіл іконопису;

Творець київської школи іконопису митрополит Іларіон;

Іконописець Аліпій;

Особливості київської школи іконопису: більш яскравий теплий колорит, м'якість графічних ліній, багатство декоративних елементів, індивідуальність рис обличчя святих;

Вплив західно-європейського ренесансного мистецтва та його органічне поєднання з традицією східного обряду;

Пожвавлення місцевих осередків ікономалярства;

Виникнення іконостасної перегородки в 15 столітті;

Особливості української ікони 14-16 століть: гра світлотіні, виразна декоративність, експресивність ліній, наближення до народного іконопису;

Іконопис доби бароко;

Козацька ікона і роль козацтва в піднесенні розвитку культури;

Динамічність і емоційність, вишуканість флористичної орнаментики, багатство різьби і позолоти, присутність історичних постатей, віддалення від суворой канонічності – характерні ознаки ікон доби бароко;

Розвиток системи художньої освіти

Майстри сакрального мистецтва Іван Рудкович, Йов Конзелевич, Лука Долинський;

Модерне сакральне мистецтво;

Переосмислення візантійських традицій іконописання в новому часі;

Творчість і реставраційні роботи Михайла Врубеля, Івана Їжакевича;

Творчість Модеста Сосенка на Західній Україні;

Феномен української народної ікони.

Причини та передумови зародження народної течії іконопису;

Роль церковного життя в Україні в формуванні і розвитку народного іконописання;

Співіснування професійного та народного малярства;

Найбільш поширені сюжети фольклорного іконопису;

Народна ікона на склі, терени поширення;

Особливості техніки малярства на склі;

Характерні особливості народного ікономалювання: яскравий відкритий колорит, локальність кольорових плям; декоративність подачі, багатство декоративних елементів, зокрема декорування квітами, надання образам індивідуальних людських рис, добродушність ликів святих, наближення до реалій життя;

Хатній іконостас. Хатня ікона.

Місце і роль ікони в українській хаті;
Прототипи хатніх ікон в дохристиянський період;
Шановані святі і найбільш поширені іконописні сюжети;
Особливості хатніх ікон різних регіонів України.

Практична робота. Іконописна багатофігурна композиція для домашнього іконостасу. (30 год)

Формат: орієнтовно 60 по більшій стороні.

Матеріал і техніка на вибір студента.

Завдання: створити творчу композицію для хатнього іконостасу з шанованими в родині святими і іконографічними сюжетами. Зосередитися на модерновому сучасному підході до формування композиції, іконографічної пластики і мови образотворення. Використати за потреби способи декорування ікони: різьбу, рель'єфи, золочення, сріблення.

Порядок виконання:

1. Створити кілька варіантів ескізів композиції для хатнього іконостасу. На початковому етапі зосередитися на структурі композиції, працювати з великими об'ємами, відразу розкласти тональні співвідношення великих і малих форм, шукати виразність силуетів і плям;
2. На основі одного кращого ескізу зробити кілька варіантів кольорових рішень. Намагатися застосувати в кольорових ескізах різні підходи до формування кольорової гами, орієнтуючись на тональне рішення графічного ескізу, але не сліпо повторюючи тональні розкладки;
3. Приступити до виконання картону в натуральну величину. Перенести відібраний тональний ескіз через сітку на великий формат. Опрацювати лінії, форми і плями, шукаючи найбільш виразні, надаючи їм напруги і характеру. Працювати від великих мас, поступово вимальовуючи деталі композиції. Важливо зосередити увагу на образах, характерах святих, опрацьовуючи лики, кисті. У створенні образів святих зосередитися на поєднанні портретного психологізму та іконописної **незворушності**. Образ має вражати глибиною духовного і молитовного настрою. Будувати свою іконописну образну мову на вивчених в процесі

копіювання прийомом, інтерпретуючи їх в сучасній манері. Опрацювати картон тонально.

4. Підготувати основу для ікони, проклеїти, нанести левкас, пошліфувати.
5. Перенести рисунок композиції на попередньо підготовлену основу.
6. Закріпити рисунок фарбою.
7. Виконати декорування різьбою, тисненням чи литим левкасом, позолотити, якщо це передбачено задумом автора. Місця золочення покрити імприматурою, нанести два шари шелаку з проміжком в три години для вирівнювання поверхні та для ізоляції металу. Після висихання протерти сукном місця, покриті шелаком. Нанести тонкий рівномірний шар акрилового або олійного «мікстіону» на місця золочення. Дочекайся «стану відлипу», тобто готовності мікстіону до накладання золота. Якщо мікстіон акриловий, то відповідний стан відлипу настає приблизно через 15-20 хвилин. Якщо мікстіон олійний, то стан відлипу залежить від самого мікстіону (3-годинний, 6-годинний, 12-годинний). Стан відлипу перевіряється тертям пальця об поверхню покритої мікстіоном площини, під час якого виходить скриплячий звук «як по чистому склу». Накладається золото оперативно, внакладку, пригладжується білячим пензлем. Після того, як поверхня позолочена, зайві кусочки золота знімаються м'яким пензлем. Торкатися золота руками не варто, оскільки воно окислюється. Золото покривається шелаком для того, щоб не допустити окислення.
8. Приступити до виконання ікони в кольорі згідно кольорового ескізу, працюючи за іконописним принципом від темного до світлого. На першому етапі «розкрити ікону», тобто нанести на всі площини перший найтемніший шар. Стежити, щоб на даному етапі тонально і колірно ікона була цілісна і гармонійна.
9. Опрацювати, тобто висвітлити складки одягу, архітектурний стафаж, інтер'єрні елементи.
10. Приступити до промальовування ликів святих, кистей рук і стіп. Особливу увагу звернути на малювання так званого френологічного трикутника на обличчі – очей брів, носа, рота, бороди. Старатися уникати зайвої портретності, творити зібраний, узагальнений образ із характерними психологічними рисами але з незворушним, безпристрасним виразом обличчя.

11. Нанести пробіли і оживки усвідомлюючи, які місця і з якою метою треба пробілювати, щоб вони були найяснішими і виділялися на іконі. Врахувати, що чим об'ємніше місце, тим світлішим воно має бути, тим виразніші оживки там треба нанести, оскільки в іконі немає зовнішнього джерела світла, вона має світитися зсередини, символізуючи фаворське світло. Найсвітліші оживки на лику, руках і ногах нанести рисочками.
12. Викінчити ікону, виконуючи написи, необхідні обведення, обрамлення ікони.

Завдання для самостійної роботи.

Самостійна робота передбачає опрацювання рекомендованої літератури та виконання певних етапів практичного завдання (80 год.)

Змістовний модуль 3. Сакральні споруди і їх оформлення.

Лекція 1. Особливості інтер'єрного оздоблення храмів. Храмова поліхромія. Іконостас: зародження, функції, структура. (2 год.)

Особливості інтер'єрного оздоблення храмів. Храмова поліхромія.

Візантійський і романський шляхи розвитку християнства;

Особливості розвитку латинського християнського мистецтва: свобода творчості, зростання майстерності, але відхід від догматичного вчення;

Візантійське церковне мистецтво: канонізація священних зображень, догматична дисципліна, обмеження свободи творчості;

Прийняття Руссю візантійської іконографії, але швидке здолання прямих впливів, натомість перехоплення ініціативи місцевими майстрами і, як результат, – синтез плекання догм з місцевими стилістичними ознаками;

Чудотворні ікони як форми впливу на рівні з євангельським вченням;

Розквіт церковного мистецтва як Сходу, так і Заходу. Будівництво численних храмів, прикрашених фресками, мозаїками, оздоблених передвітарними перегородками;

Іконостас: зародження, функції.

Заслона Єрусалимського храму, яка закривала святе святих і була передвісницею іконостасу;

Значення заслони як Тіла Христового;

Перетворення перегородки з шовковими вишитими заслонами на іконостас з мальованими іконами;

Іконостас – це зоровий віронавчальний об'єкт у храмі;

Доповнення давно усталених в перегородці ікон Христа і Марії апостольськими постатями і святочними іконами як ідея нового апостольства серед невірних;

Тяблові іконостаси середньовіччя;

Ренесансові іконостасні перегородки;

Пишність барокових іконостасів;

Модерні іконостаси;

Структура іконостасу.

Намісний ряд іконостасу і пределли з старозавітними сценами чи орнаментами;

Святочний ряд;

Апостольський ряд;

Пророчий ряд;

Вивершення іконостасу.

Лекція 2. Сучасне сакральне мистецтво. Основні іконописні осередки і мистецькі школи. Сучасні українські художники сакрального мистецтва.(2 год.)

Сучасне сакральне мистецтво.

Відродження духовного життя на початку Незалежності після майже сторічного занепаду;

Сплеск церковного будівництва;

Мистецтво, звернене до візантизму і до бойчукізму;

Нестача мистців-професіоналів для церковного мистецтва;

Художники, які втілювали іконописні традиції в своїй творчості.

Основні іконописні осередки і мистецькі школи. Сучасні українські художники сакрального мистецтва.

Нова візантійська традиція, що відродилася на кафедрі сакрального мистецтва, заснованої Романом Василюком в стінах Львівської національної академії мистецтв. Свобода творчості греко-католицької традиції;

Модернові пошуки в іконописі вихованців Львівської школи;

Кость Маркович, Люба Яцків, Христина Максимович, Данило Мовчан, Андрій Винничок, Святослав Владика, Дмитро Гордіца, Олексій Чередніченко, Софія Білик, Ольга Кравченко, Іванка Демид, Іванка Демчук, Уляна Томкевич та інші;

Фольклорна ніша в іконописі. Оксана Романів-Тріска, Остап Лозинський, Роман Зелінко, Тетяна Думан і інші;

Монументальне церковне мистецтво, базоване на традиціях бароко, що плекається Миколою Стороженком і його учнями в майстерні живопису та монументальної скульптури в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури в Києві;

Сучасні барокові переосмислення в творчості Івана Пилипенка, Олеся Солов'я, Ольги Ковтун, Андрія Коваленка, Віри Лозовської та інших;

Іконописні пленери і їх вплив на формування мистецького середовища;
Об'єднання, групи, спілки іконописців і їх діяльність на ниві сакрального мистецтва;

Поширення популярності іконописних шкіл і курсів навчання для початківців.

Практична робота. Творча робота на довільну іконографічну тему у вибраній студентом техніці виконання. (52 год)

Формат: орієнтовно 70-80 см з більшої сторони

Матеріал і техніка на вибір студента.

Завдання: створити підсумкову творчу композицію, застосовуючи набуті знання і навички. Максимально проявити творче мислення в композиційному, кольоровому та, особливо, образному рішенні. Надати твору виразного національного характеру та сучасного звучання пластичної мови. Проявити вміння робити відбір у пластиці площин, форм, ліній, застосувати, за потреби, поєднання різних фактур, гравірування, тиснення, рель'єфи, золочення чи сріблення площин.

Порядок виконання:

1. Створити кілька варіантів ескізів композиції, працюючи за принципом «від великої форми». Використовувати тональні співвідношення, шукати цікаві силуети площин, характери ліній і форм;
2. Розробити на основі тонального ескізу кольорові рішення композиції, які б демонстрували протилежні підходи до вирішення колориту майбутнього твору. Вибрати один із ескізів, який максимально відтворює задум автора;
3. Розробити картон в натуральну величину, опираючись на ескізи. Опрацювати деталі композиції. Зосередитись на створенні відповідних

образів, на гармонійному поєднанні ритмів, великих і малих об'ємів, тональних площин.

4. Підготувати основу для роботи.
5. Виконати роботу в матеріалі у вибраній техніці. Викінчити роботу, підпорядковуючи все максимальній виразності і узагальненості образу.

Завдання для самостійної роботи.

Самостійна робота передбачає опрацювання рекомендованої літератури та виконання певних етапів практичного завдання (80 год.)

Методи навчання: словесні (лекції, бесіди, пояснення), наочні (ілюстрування, демонстрування, спостереження), практична робота, самостійна робота.

Методи контролю: поточні і підсумкові кафедральні огляди, залік, екзамен.

Розподіл балів, які отримують студенти

1 семестр Залік

Поточне тестування та самостійна робота			Підсумковий перегляд (залік)	Сума
Змістовий модуль 1			20	100
T1	T2	T3		
5	35	40		

2 семестр.

Поточне тестування та самостійна робота		Підсумковий перегляд	Сума
Змістовий модуль 2			
T1	T2	20	100
5	75		

3 семестр. Екзамен

Поточне тестування та самостійна робота			Підсумковий перегляд (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 3				
T1	T2	T3	50	100
5	5	40		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне забезпечення: ілюстративні матеріали, зразки навчальних робіт методичного фонду.

Перелік рекомендованої літератури:

1. Асєєв Ю. С. Мистецтво Київської Русі / Юрий Сергійович Асєєв. – Київ, 1989. – 327 с.
2. Билецкий П. О. Украинская портретная живопись XVII-XVIII вв. / Платон Олександрович Билецкий. – Ленинград, 1981. – 290 с.
3. Вагнер Г. Канон и стиль в древнерусском искусстве / Г. Вагнер. – Москва, 1987. – 125 с.
4. Жолтовський П. Малюнки Києво-Печерської іконописної майстерні / Павло Жолтовський. – Київ, 1982. – 246 с.
5. Жолтовський П. Український живопис XVII-XVIII ст. / Павло Жолтовський. – Київ, 1978. – 354 с.
6. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI-XVIII ст. / Павло Жолтовський. – Київ, 1983. – 276 с.
7. Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони / Яків Креховецький. – Львів, 2002.
8. Кристочук М. Технологія оволодіння старовинним іконописним живописом / Микола Кристочук. – Львів, 1994.
9. Логвин Г. Н. По Україні / Григорій Никонів Логвин. – Київ, 1988. – 286 с.
10. Мельник В. І. Сакральне мистецтво Галичини XV-XX століть в експозиції Івано-Франківського художнього музею / Віктор Іванович Мельник. – Івано-Франківськ: Лілея - НВ, 2007. – 224 с.
11. Мельник В.І. Церква св. Духа в Рогатині. / Віктор Іванович Мельник. – Київ, 1991. – 190 с.
12. Народна ікона на склі : Альбом / [упорядник Оксана Романів -Тріска]. – Львів, 2008. – 368 с.
13. Патріарх Дмитрій (Ярема). Іконопис Західної України XII-XV ст. / Патріарх Дмитрій (Ярема). – Львів, 2005. – 420 с.
14. Овсійчук В. Класицизм і романтизм в українському мистецтві / Володимир Антонович Овсійчук. – Київ: Наукова думка, 2001. – 380 с.
15. Овсійчук В. А. Оповідь про ікону / В. А. Овсійчук, Д. П. Кривавич. – Львів, 2000. – 286 с.
16. Овсійчук В. Майстри українського бароко / В. А. Овсійчук. – Київ: Наукова думка, 1991. – 400 с.
17. Овсійчук В. Українське мистецтво XIV-перш.пол.XVII ст. / В. А. Овсійчук. – Київ: Наукова думка, 198. – 350 с.
18. Овсійчук В. Українське малярство X-XVIII ст. Проблеми кольору / В. А. Овсійчук. – Львів, 1996. – 458 с.
19. Омельченко П. Наука про малярські фарби матеріали та техніки / П. Омельченко. – Львів, 1996. – 157 с.
20. Пещанський В. Іконописна техніка та її джерела / В. Пещанський, І. Свенціцький. – Львів, 1932. – 59 с.
21. Сланський Б. Техніка живописи / Б. Сланський. – Москва, 1962. – 249 с.
22. Степовик Д. В. Історія української ікони X-XX ст. / Дмитро Власович Степовик. – Київ, 1996. – 387 с.
23. Степовик Д. Іконологія й іконографія / Дмитро Власович Степовик. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2003. – 310 с.
24. Степовик Д. Українська ікона. Іконотворчий досвід діаспори / Дмитро Власович Степовик. – Київ: Балтія друк, 2003. – 158 с.
25. Свенціцька В. Українське народне малярство XIII-XX ст. / В. Свенціцька, В. Откович. – Київ: Мистецтво, 1991. – 187 с.
26. Свенціцька В.І. Спадщина віків: Українське малярство XIV- XVIII ст. у музейних колекціях Львова / В. І. Свенціцька, О. Ф. Сидор. – Львів: Каменярь, 1990 – 72 с.
27. Скоп Л. Українське церковне малярство.: техніка і технологія XV-XVIII ст. / Л. Скоп. – Дрогобич: Коло, 2013. – 191 с.
28. Українська старовина із приватних збірок. Мистецтво Гуцульщини та Покуття.[] – К., 2002.
29. Український іконопис XII-XIX ст. з колекції НХМУ: альбом / [упорядник Ю. Литвинець]. – Хмельницьк: Галерея, Київ: Артанія Нова, 2005. – 256 с.